Kon. Bat. Gen.
XLV
262

MBOE-ORNAMENT

VAN NEDERLANDSCH NIEUW-GUINEA

DOOR

J. A. LOEBÈR Jr.

MET 110 AFBEELDINGEN
NAAR TEEKENINGEN VAN DE SCHRIJVER

UITGEGEVEN MET ONDERSTEUNING VAN HET DEPARTEMENT VAN KOLONIËN
OVERDRUK UIT HET MAANDBLAD „NEDERLANDSCH-INDIË OUD EN NIEUW".
AFL. 9-10, JRG. IV, 1919-20 JAN LUYKENSTRAAT 2, AMSTERDAM

OpCARD

Rp 291.700,-

PERPUSTAKAAN NASIONAL

XLV 262.

J. A. LOEBÈR Jr.

BAMBOE-ORNAMENT
VAN NEDERLANDSCH NIEUW-GUINEA

0000103461 5
0010-75638686

AMSTERDAM 1919—1920

BAT. GENOOTSCHAP VAN K. EN W.

Nederlandsch N.-Guinea.

Afb. 1. Doreh. Mus. Rotterdam, 8521. H. 24.5cM.

Afb. 2, „Boeatan." H. 28 cM.

Geelvinkbaai.

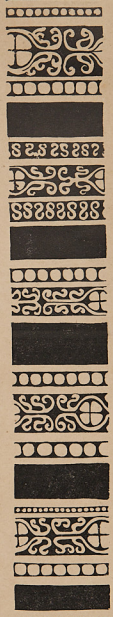

Afb. 3. Doreh. Mus. R'dam 8525. H. 27 cM.

Afb. A. Mus. Rotterdam, 11067. Humboldtbaai.

BAMBOE-ORNAMENT VAN NEDERLANDSCH N.-GUINEA

door J. A. LOEBÉR Jr.

Met 110 afbeeldingen naar teekingen van den schrijver.

„New Guinea is still one of the most interesting countries in the world." Haddon, The decorative art of Brit. New Guinea, 1894.

In de laatste vijftien jaar is er veel over het Indonesische bamboe-ornament bekend geworden en terecht heeft men ingezien — al kostte 't moeite —, dat juist dit bamboe-ornament een der gewichtigste onderdeelen van de Indische sierkunst is, om niet te zeggen *het gewichtigste!*

Bij geen ander vak van kunst of techniek spreekt zoozeer de volksziel, vermooid door den aangeboren schoonheidsdrang. Heel de traditie van d' eigen stam is in het bamboe-ornament neergelegd. Geen vreemde inmengsels door import of handelsverbindingen hebben het vermengd, vervalscht, verwaterd. Zelfs de aanraking met Europeanen is niet in staat geweest de intieme schoonheid te bederven, en dat wil veel zeggen!

In weefsels en vlechtsels, in metaalwerk is gaandeweg veel geslopen, dat niet echt is. Het bamboe-ornament daarentegen is echt gebleven, kernachtig in zijn antieke schoonheid, waaraan vele geslachten hebben meegewerkt. Wanneer men de groepen bamboe-ornamenten uit den Indischen Archipel voor zijn geest heen laat gaan, het ornamentwerk van Batak's, Dajak's, Toradja's, Timoreezen, Sasak's, om de voornaamste te noemen, dan ziet men monumenten van volkskunst, groepen tintelend van sterk, nationaal karakter, die ieder weder bizondere eigenschappen hebben, ornamentreeksen, weliswaar simpel van doen, zonder de guirlandes en engeltjes uit Renaissancefriezen, sober van opvatting doch bekoorlijk door de vele variëërende wijzen, waarop dezelfde motieven zijn behandeld en veranderd.

De bamboe-ornamenten zijn geenszins weidsch van karakter, zouden bijv. niet passen in ons pronkgedoe, doch ze bezitten heel de intimiteit van sprookjes, die men 's avonds in het schemeruur vertelt, herinneren aan den naiven, teederen klank van volksliedjes. Ze vallen niet op door uitbundige schoonheid of pracht, ze bezitten een teeren schoonheidskern, die men zoeken moet en langzaam eerst gaat kennen en waardeeren.

Het is een eigen kunst, die wij in Europa niet kennen en daarom moeilijk kunnen begrijpen. 't Is een aaneenschakeling van stam-, van traditie-motieven, voor ons nietszeggend, voor den inlander veelzeggend. Wat gekruiste lijntjes in een vlak bijv. noemen wij armzalig nuchter: 'n gekruiste arceering, de inlander ziet er in de regenbui, dalend over de zee [1]). Reeksen van schuine lijnen noemen wij erg deftig, parallel loopende reeksen; de Javaan en de Dajak denken er bij aan de zachte regenstralen, die weldoend op het uitgedorde aardvlak neerdalen. Een zigzaglijn is de kronkelende slang uit de sagenwereld; „schelpvormen" met gebogen zigzaglijnen stellen weer rotsen voor, waartegen de golven van de branding slaan en stooten.[2]) De *toempal* is in onze oogen slechts een meer of minder spitse driehoek, in de Oostersche verbeelding

[1]) Dr. E. Stephan, Südseekunst. Blz. 101, 1907.

[2]) Dr. E. Stephan, Südseekunst. Blz. 101, 1907.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

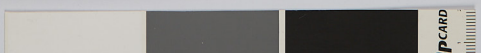

Afb. 4. No. 11066, H. 22.5 cM.

Afb. 5. No. 8522, H. 24.5 cM.

Afb. 6. No. 8518, H. 28.5 cM.

Nederlandsch Noord-Guinea — Doreh — Geelvinkbaai (Coll. Mus. Rotterdam).

de bamboespruit, symbool van het leven, dat steeds opduikt uit den grond, met taaie energie steenen kan verplaatsen, soms ver van de moederplant een nieuwen stoel gaat vormen, staal van stoere scheppingskracht.

Dat bamboe-ornament heeft zelfs iets geheimzinnigs, iets wonder bizonders. Hoe dikwerf is het me gebeurd, dat ik in museumzalen zoo'n bamboekoker bekeek en het geval weinig belangrijk vond. Maar als ik dan gedwongen door tijdsgebrek een afwrijfsel van het ornament maakte, met zwarte was wrijvend over het dunne Japansche plantenpapier, een negatieven afdruk verkreeg, dan ontvouwde zich dikwijls genoeg een ornamentaal geheel, dat me frappeerde, eventjes een verheuging van iets moois gaf, En als ik dan thuis, ver van de vaderlandsche musea die afwrijfsels nateekende, overbracht in de oorspronkelijke verhouding van zwart en wit, ja, dan eerst leerde men ze kennen in hun intensieve waardij, in hun vol-Oostersche schoonheid. Lijnenreeksen, o, zoo eenvoudig op den eersten blik, bleken ingewikkelde, vernuftige ornamentproblemen te zijn, variaties op één zelfde thema, boeiend door hun geestige vondst, aantrekkelijk als een variatie van Beethoven, die leeken eveneens vervelend plegen te noemen.

Ver van het tropenland, in d' eigen studeerkamer gaat men waarlijk ontdekken, wat ginds duizenden en duizenden kilometers ver gewrocht wordt; in de kille sfeer van dezen regenzomer gaat men iets voelen van die rijpe, zwoele tropenschoonheid, begeerig om meer te weten, en toch wetend, dat men blijft staan voor een boek met zeven zegelen.

Zoo ook ditmaal met Nieuw-Guinea!

Reeds jaren geleden was ik begonnen met afwrijfsels van Papoea-kokers te verzamelen en een enkele maal heb ik ze ook als vergelijkingsmateriaal gebruikt. Doch ze werden op zij gedrongen door andere centra, die me aantrekkelijker waren, ook begrijpelijker. Zoo oppervlakkig gezien leek me dat Papoea-werk primitief, zelfs erg primitief en ik begon eerst met uitvoeriger bewerking en inzameling, toen al het andere grootendeels gepubliceerd was. Ik deed het eenvoudig, omdat deze schakel nog ontbrak, volledigheidshalve bewerkt *moest* worden. Een goede vriend, degelijk kenner van Nieuw-Guinea, wien ik over dit onderwerp schreef, voorspelde mij weinig goeds, hij deelde ook mijn meening, dat hij die bamboe-kokers van Nieuw-Guinea nooit erg mooi had kunnen vinden.

En toch, toen ik veel materiaal bijeen ging krijgen, van de vele onoogelijke, dikwijls vuile kokers afwrijfsels had gemaakt, die telkens belangwekkende dingen te zien gaven, toen ik thuis weer met monnikengeduld die ornamenten afteekende, toen bleek het me alras, dat hier een nieuw veld van gave, ornamentale schoonheid werd ontdekt en blootgelegd, geheel verschillend van al het ander in dien wijden Archipel en ook weer boeiend met eigen eigenschappen. Haddon doorbladerend onderschreef ik met overtuiging het aan den aanvang geplaatste motto „New Guinea is still one of the most interesting countries of the world" en de talrijke illustraties, ter verluchting van dit opstel gebracht, bevestigen de juistheid van dit motto.

Ik geloof zelfs, dat als die degelijke kenner van Eng. N. Guinea, Prof. A. C. Haddon, de illustraties bij dit opstel onder de oogen mocht krijgen, hij zijn eigen zinnetje nog eens dubbel en dwars zal onderstrepen. Niet echter hetgeen op blz. 3 van zijn genoemd werk over dekoratieve kunst van Eng. N. Guinea gedrukt staat: „Fortunately for us the art in our Protectorate is more varied in scape than appears to be in either the Netherlands or German territory." [1]) Dit bamboe-ornament geeft een veelheid van schoonheid te zien, die in waarheid frappeerend is!

Al is dit Papoea-ornament niet zoo elegant als het Dajak'sche, niet zoo teer en fijn bewerkt als dat der Toradja's, niet zoo frisch als het Timoreesche bamboe-ornament, het mag er zijn, omdat het iets heel eigen heeft, zich karaktervol van al het andere onderscheidt. De hoogte, die het

[1]) Alfr. C. Haddon. The decorative art of British New Guinea: a study in Papuan ethnography (Cunningham Memoirs. No. 10). Dublin 1894.

No. 8518. H. 28.5 cM.

Afb 7. Doreh. Mus. Rotterdam, 8520. H. 26 cM.
Nederlandsch Noord-Guinea. — Geelvinkbaai.

Afb. 8. Doreh. Mus. R'dam. 8523. H. 26 c.M.

qua sierkunst ontwijfelbaar bereikt heeft, is te opmerkelijker, omdat het bamboe-materiaal van Nieuw-Guinea, tenminste in het Nederlandsche deel, ongunstig afsteekt bij het bamboe van andere eilanden. Het is veelal grof; een fijne, gladde oppervlakte komt weinig voor. Meestal is de opperhuid ongelijk en soms is het onbegrijpelijk, hoe men op dit gestreepte oppervlak zoo ingewikkelde ornament-vormingen heeft kunnen snijden. Naar de heer J. W. van Nouhuys mij vertelde, komt op verschillende plaatsen in Z. W.-Guinea bamboe heelemaal niet voor, hetgeen mij ook in het Tilburgsche Missie-huis bevestigd werd. Vandaar dan ook, dat de vele, groote kokers, die rond om de Geelvink- en Humboldtbaai voorkomen, hier slechts sporadisch te vinden zijn en dan nog in grove exemplaren. De meeste bamboe-kokers in dit eilanddeel zijn kleingoed en het aantal is belangrijk kleiner dan aan de Noordkust.

Maar al is de kwaliteit van het materiaal niet bizonder te roemen, het wordt voor allerlei doeleinden gebruikt. Allereerst als kalk- en tabakskokers, waarbij al dadelijk opgemerkt moet worden, dat de Papoea de fijne kalk het liefste in kalebassen en andere voorwerpen bewaart. Onder de Noefoorsche kokers, die Snelleman afbeeldde [1]), zijn slechts enkele voor kalk bestemd. Elders van de Humboldtbaai vermeldt Van de Sande, dat bamboekokers uitsluitend voor het bewaren van tabak dienen, waarvoor ze ook het beste geschikt zijn. [2]) In dorpen bij het Sĕntani-meer bestaat er zelfs een soort industrie, die deze kokers naar elders levert en nergens zag hij zooveel kokers in gebruik als daar. Deze worden in Ajápo, vanwaar afb. 41—56 komen, *pósè* genaamd. Versierde tabakskokers heeten in Windĕsi *sasa-manájana* (*sasa* — bamboe; *manájana* — met figuren teekenen en insnijden. (Snelleman, l.c.).

De Noefoorsche tabakskokers, door Snelleman afgebeeld, trekken de aandacht door de stoppen, waarmee de kokers van boven gesloten zijn. Deze zijn van wit, zacht hout en negen dezer kokers

Afb. 9. Doreh. Mus. Rotterdam, 8515. H. 25 cM.

[1]) Siermotieven van de Geelvinckbaai door Joh. F. Snelleman. (Elseviers Maandschrift 16 Jaarg.) 1906.

[2]) G. A. J. van der Sande, Nova Guinea. Ethnography and Anthropology. Vol. III. 1907, blz. 17.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

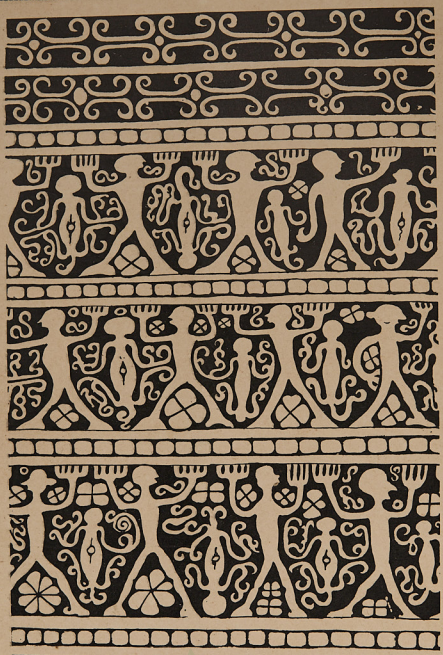

Afb. 10. Doreh. Mus. Rotterdam 8516. H. 22.5 cM.
Nederlandsch Noord-Guinea. — Geelvinkbaai.

dragen een *korwar*beeldje, de typische menschfiguur in gehurkten stand zittend.
Deze bizondere zorg aan de deksels besteed, vindt men overigens maar zelden. Slechts vier kokers vond ik in het Leidsch Museum, waar een eenvoudig, pyramidaal deksel was aangebracht in den trant van afb. 2 bij Snelleman. Twee ervan komen van de Geelvinkbaai, terwijl van de andere de herkomst niet nader opgegeven is; gezien de versiering zou men echter eveneens dezelfde streek als herkomst kunnen opgeven. Vermoedelijk is dus de versierde stop typisch voor de Geelvinkbaai, daar de vele kokers van de Humboldtbaai deze verfraaiing missen.
Zeer enkele kokers hebben een deksel, dat om den koker sluit en zijn eveneens uit hetzelfde eilanddeel afkomstig.
Onderaan zijn de kokers door het natuurlijke lid van de bamboe afgesloten. Karakteristiek voor de Papoea-kokers is nu, dat het onderste deel eenige c.M. breed afgeschuind wordt en dikwijls met verf ingesmeerd. Van kokers buiten Nieuw-Guinea is mij dat gebruik bijna onbekend; daar is de onderzijde recht afgesneden, alleen enkele kokers uit de Bahau-streek op Borneo zijn op dezelfde wijze bewerkt.
In de collectie van het Missie-huis te Tilburg is een kleine bamboe-koker afkomstig van Měraukĕ. Dit is echter een typische *tibak* van Timor met het bekende drieblad-motief en die op de een of andere wijze naar Nieuw-Guinea verzeild is geraakt. Deze *tibak* is door den nieuwen eigenaar aan de onderzijde ietwat afgeschuind, wat men anders heel niet bij Timor-kokers vindt. De Papoea-eigenaar vond blijkbaar, dat dit bij een bamboe-koker zoo behoorde.
Tabakspijpen van bamboe met ingebrande versiering, die men o.a. in het Engelsche deel van Nieuw-Guinea aantreft, schijnen in het Nederlandsche niet voor te komen; wel, die met ingesneden versiering blijkens fig. 85, 91 en 93.
Ook als sieraden dienen kleinere kokers, die geheel opengelaten zijn en tot den Papoea'schen haartooi behooren. Het haar wordt tevoren goed met olie ingesmeerd en daarna door den koker gestoken. Zulke kokers met bizonder verzorgde versiering worden ten getale van twee, drie of vier door mannen en vrouwen gedragen. Gehuwden en ongehuwden dragen ze, doch op leeftijd gekomen, laten zij ze achterwege. [1])
Ze toonen het mooiste snijwerk; en zelfs in Z.W. Guinea, waar het gesneden ornament weinig beteekent, vormen deze haarkokers en oorstaafjes de meest gelukte stalen van versiering.
Versierde penis-kokers komen, hoewel sporadisch, in Noord-N. Guinea voor. Algemeener zijn de rijker bewerkte tempelfluiten met uitgesneden punten, vooral in N. en Z.W. N.-Guinea. Hier vindt men tevens de eigenaardige brulbamboe's, zooals de heer van Nouhuys ze terecht noemde, toen hij mij bij mijn laatste bezoek aan Rotterdam het gebruik verklaarde. Onderaan in het bamboe-lid is een rond gat aangebracht, blaast men hierop, dan ontwikkelt zich een geweldig, brullend geluid, dat men stellig op verren afstand kan hooren. Verder kammen van bamboe, waarvan Van de Sande (plaat XXVIII) enkele versierde exemplaren afbeeldt,' bogen en pijlen van bamboe met dikwerf fraai snijwerk, die ik echter met het oog op het reeds groot aantal illustraties achterwege moest laten. Belangstellenden vinden fraaie exemplaren afgebeeld bij De Clercq, plaat XXVIII—XXXI.
Het bamboe is dus blijkbaar een materiaal, dat de Papoea gaarne gebruikt en voor allerlei doeleinden weet aan te wenden. Zijn het gebruiksvoorwerpen als tabakskokers, die hij steeds bij zich draagt of haarkokers, dan is het verklaarbaar, dat hij ze met zijn aangeboren zin voor versiering gaat verfraaien, met zijn stammotieven dekoreert. Dit geschiedt door snijwerk, meestal krachtig van doen, terwijl het fond verwijderd wordt. Dikwijls is het snijwerk zoo diep uitgevoerd, dat het haast op reliefwerk gaat gelijken, doch dan krijgt het tevens iets grofs.

[1]) Ethnogr. beschrijving v. d. W.- en Noordkust v. Ned. N. Guinea door F. S. A. de Clercq, met medewerking van J. D. E. Schmeltz. Leiden 1893. blz. 17. Zie ook v. d. Sande, blz. 59.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 15.

Afb. 12.

Afb. 13.

Afb. 11.

Afb. 14.

Afb. 11. Détail. Doreh. Mus. Rotterdam, 8517. H. 5.5 cM. Afb. 12. R. E. M. L. Ser. 370-3810. H. 17.5 cM. Afb. 13. Détail. R. E. M. L. Ser. 370, 5813. H. 4.5 cM. Afb. 14 Doreh. R. E. M. L. Ser. 53—42. (1865). H. 22 cM. Afb. 15. Windesi. Mus. Rotterdam, 11069. H. 12 cM.

Nederlandsch Noord-Guinea. — Geelvinkbaai.

Fijn graveerwerk komt slechts een enkele maal voor (afb. 90) en op een koker van de Boven-Digoel treffen we het afgeschaafde fond, dat ook sporadisch in Borneo te vinden is. Hierbij is het eigenlijke ornament ingesneden.

Het arceeren van het fond komt bij de door mij geteekende kokers weinig voor. Het bepaalt zich tot enkele ornamentdeelen, die daardoor meer geaccentueerd moeten worden (afb. 25, 92 en 93).

Toch komt het arceeren van het fond met het doel, 't ornament scherper te laten uitkomen in uitgebreider mate aan de Geelvinkbaai voor. Uhle beeldt op plaat V niet minder dan vier kokers af, die zoo bewerkt zijn [1]).

Het eigenlijk doel van arceeren, het versterken van het ornament, bereikt de Papoea soms op andere wijze. Aan de Humboldtbaai en ook in Z.W.-Guinea wordt het fond met droge, roodbruine verf

[1]) Dr. M. Uhle, Holz- und Bambus-Geräthe aus N. W. N. Guinea (Publ. Kön. Ethn. Mus. Dresden), VI, 1886.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. B. Tabakspijp Merauke. Coll. Tilburg. Nat. grootte.

ingesmeerd, dikwijls wordt ook de heele koker zoo behandeld. Zwarte verf wordt voor hetzelfde doel gebruikt in beide eilanddeelen. Een tempelfluit in het Leidsche Museum uit Z.W.-Guinea (1528—629) is gedeeltelijk met roode verf en met zwarte hars gevuld, welke laatste stof ook een enkele maal op Borneo bij de Kĕnja's aangewend wordt. In hetzelfde museum is een tempelfluit uit de Humboldtbaai, (929—528) waarbij het fond met kalk wit gemaakt is.

Dit kleuren van het bamboe-werk is typisch voor het Papoea-karakter. De Papoea werkt graag met kleur, hij bezit, wat de Duitschers „Farbenfreudigkeit" noemen. Zijn vele snijwerken in hout smeert hij maar al te graag met kalk, met rood of roodbruin, met blauw in, en het resultaat is niet erg gunstig. Hij gebruikt nl. droge verfstof, die een voudig ingewreven wordt en als kleur er erg primitief uitziet Kende hij bijv. als de Balinees het middel om met een lijmoplossing de verfstof te binden, dan zou hij als op Bali zijn beeldjes en snijwerken met uitbundige kleuren beschilderen en de bamboe-kokers stellig niet vergeten.

Verder trekt de bewerking der tempelfluiten de aandacht. Deze zijn aan de bovenzijde gedeeltelijk uitgesneden, zoodat er een stompe punt gevormd wordt en een, die ietwat op een lanspunt lijkt. Bij afb. 82 van de Humboldtbaai is daarop een gestileerde krokodilkop ingesneden.

Zeer karakteristiek is een bamboe-koker voor sagoeweer, door De Clercq (l. c. pl. XV, afb. 14) afgebeeld Aan de bovenzijde, die zacht afgerond is, heeft men een deel van het ornament à jour bewerkt. Een typisch gestileerd menschfiguurtje in zittende houding vormt het motief, dat door het wegvallen van het fond, het open werk, sterker sprekende is gemaakt.

Op dezelfde plaat is ook een waterkoker van bamboe, eveneens van de Geelvinkbaai, waarvan de bovenzijde uitgeschulpt is en kleine, uitgesneden ornamenten zijn aangebracht.

Hierbij is dus van het bamboe-materiaal goed geprofiteerd. Het bamboe leent zich uitstekend voor zulke bewerkingen; in Japan vooral heeft men bij bloemkokers van bamboe smaakvolle vormen weten aan te brengen. Daarom valt het op, dat de inlander in onzen Archipel zich bij bamboe-kokers beperkt tot het aanbrengen van ornament op de opperhuid, boven- en onderzijde in het beste geval met versierde stoppen of deksels vermooid, maar verder van de à jour versieringen of uitgesneden vormen zelden gebruik maakt.

Dit Papoea-werk is een witte raaf op het bamboe-

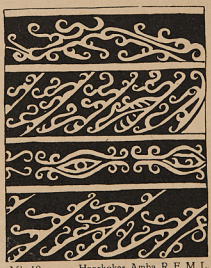

Afb. 19. Haarkoker, Amba. R. E. M. L. Ser. 175-75. H. 10 cM. Nederlandsch Noord-Guinea.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 17. Museum Artis. 8—3. H. 23 cM.

Afb. 16. R. E. M. L. Ser. 56—121. H 27 cM.
Nederlandsch Noord-Guinea. — Geelvinkbaai.

Afb. 18. Br. Museum. 5323. H. 23.5 cM.

Afb. C.

gebied en is een treffend bewijs voor den aangeboren, artistieken aanleg van den Papoea.

In zijn bekend werk over de dekoratieve kunst van Engelsch Nieuw-Guinea vermeldt Prof. A. C. Haddon, hoe de Papoea's in enkele distrikten van het Engelsche gebied typische lijnenreeksen vormen door zigzaglijnen in smalle banden te groepeeren.
In de Tilburgsche collectie van het Missiehuis vond ik een dergelijke versiering op een tabakspijp van bamboe uit Měraukě. Een onregelmatig geometrisch patroon bedekt den geheelen koker. Bij dit exemplaar zijn niet alleen zigzaglijnen gebruikt, doch ook V-vormige streepjes in reeksen aaneensluitend, verder dezelfde streepjes in het midden door een lijn doorsneden. Een zonderlinge lijnvorming, die meer eigenaardig dan mooi is en toch aan den vervaardiger hooge eischen moet gesteld hebben. Deze zigzaglijnen komen blijkbaar in ons deel van Nieuw-Guinea minder veelvuldig dan in het aangrenzende Engelsche voor. Behalve de tabakspijp van Měraukě vond ik een tweede ex. in Breda. (Zie afb. 85).

Wanneer men afb. 1—20 nader beschouwt, is het geenszins moeilijk om de gevolgtrekking te maken, dat deze bamboe-ornamenten een gemeenschappelijk stijlkarakter vertoonen. De indeeling der ornamenten is weliswaar verschillend, de motieven zijn fijner of breeder behandeld, allerlei randvormen treden op naast enkele bizondere motieven, maar toch behooren ze bij elkaar, zijn als kinderen van één familie.
Bij afb. 1—14 is het kokervlak in horizontale partijen ingedeeld, die soms zoo smal zijn, dat ze als banden om den koker sluiten, welke indruk bij afb. 3 nog versterkt wordt door de zwarte banden als tusschenvulling.
In afb. 17 valt elke horizontale indeeling weg en treden uitsluitend vertikale lijnen op, terwijl in afb. 16 en 18 beide lijnrichtingen optreden.
In de laatste afb. 20 is heelemaal geen indeeling meer, een vrij willekeurig gerangschikt ornament vult het kokervlak.
Het karakteristiek stijlkarakter ontstaat voornamelijk door eenzelfde motiefje, een omgebogen lijn, die in een krul eindigt. In allerlei variaties komt dit voor, min of meer uitgerekt, voorzien van twee krulletjes.
Het komt voor als op afb. 17, regelmatig aan schuine banden bevestigd, willekeurig verspreid als op afb. 20, op andere weer haast verdrongen door andere motieven. Den eenvoudigsten vorm kan men vinden in afb. 1 van de tekstillustratie c. Als men eenigszins thuis is in de Indonesische ornamentiek, valt het niet moeilijk daarin een vogelkop te herkennen. Het is wel is waar een gansch andere als Prof. Haddon in Engelsch Nieuw-Guinea ver-

Afb. 20. Haarkoker, Soeroei. R. E. M. L. Ser. 929-66. H. 9 cM. (De Clercq. Pl. III, fig. a.). Nederlandsch Noord-Guinea. — Geelvinkbaai.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 17. Museum Arts. 8—3. H. 23 cM.
Afb. 16. R. E. M. L. Ser. 56—121. H. 27 cM. Nederlandsch Noord-Guinea. — Geelvinkbaai.
Afb. 18. Br. Museum. 3[illegible]

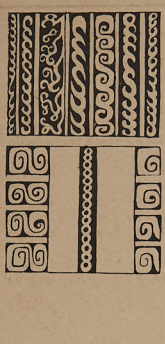

Afb. 22. Angadi Mus. Rotterdam. 9225. H. 12 cM.

Afb. 21. Kwatisoré. R. E. M. L. Ser. 1528—95. H. 15 cM. Nederlandsch Noord-Guinea. — Geelvinkbaai

Afb. 23. Kwatisoré. R. E. M. L. Ser. 1528—123. H. 11.5 cM.

mocht te vinden. Deze is gesloteners, veel en veel ornamentaler gerangschikt. Dit Nederlandsche motief wordt eerst duidelijk, als men wat verbeelding te hulp roept, hetgeen bij zooveel Oostersche kunst het geval is. Wanneer men in het omgebogen en daardoor afgesloten zwarte vlekje een witten cirkel denkt, wordt dit de oogpartij, de krul de omgebogen snavel. In een *korwar*, die Dr. Uhle [1]) afbeeldt, is dat dan ook inderdaad het geval; in de gekrulde motieven, die het schild van den *korwar* vormen, zijn blanke punteningevoegd, die het karakter als vogelkop versterken. In allerlei variaties is dit motief terug te vinden, soms vrij willekeurig veranderd. De breed krullende snavel is echter steeds opzettelijk behouden en men komt tot de gevolgtrekking, dat hier waarschijnlijk aan de neushoornvogel als oermotief gedacht mag worden.

[1]) Dr. Uhle, l. c. pl. III afb. 4.

De neushoornvogel is een vogel, die de Papoea's evenals de Dajak's in zekere mate eeren. V. d. Sande vermeldt bijv. een tatoeweer-motief, dat den geheelen neushoornvogel voorstelt en *manai* heet (blz. 43). Hierbij is echter de vogelkop erg armoedig behandeld, een simpel cirkeltje stelt den kop voor. Aan staart en vleugels is iets meer aandacht gewijd.

Een tweede vogelkopmotief komt in het zeer interessante ornament van afb. 25 voor, op grootere schaal afgebeeld in de reeds gegeven tekstillustratie 2. Het oog is ditmaal duidelijk aangebracht, hals en snavel bestaan uit dezelfde lange lijnen en aan de andere zijde is hetzelfde kopmotief herhaald. In de 200 gevormde ruimte is het tandmotief van afb. c 7 aangebracht en allerlei vogelkopmotieven, die eenigszins herinneren aan de fraaie ornamenten, die Prof. Haddon afbeeldt; met dit

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 24. Ansoes. R. E. M. L. Ser. 1052-15. H. 17.5 cM.

Afb. 25. Doreh. R. E. M. L. Ser. 53-42. H. 17 cM.
Nederlandsch Noord-Guinea. — Geelvinkbaai.

onderscheid, dat deze reeksen als vlakornament strenger gevormd zijn dan die van Eng. Nieuw Guinea.

Op afb. 24 is eveneens een vogelkop-motief afgebeeld met gerekten snavel, een ornamentaal geheel, dat in karakter aan de Javaansche *parang* herinnert. Trouwens, ook de schuingestreepte banden van afb. 17 en de getande rijen van fig. 27 herinneren eveneens aan Java, hoe vreemd het ook moge klinken.

Dit getand motief komt ook voor op afb. 33 met dit verschil, dat de tanden op de helft van de lijn in andere richting wijzen. In afb. 12 vindt men dit tandmotief gedeeltelijk terug in de geornamenteerde smalle banden, terwijl in afb. 17 een regelmatig ornament eruit gevormd is, dat bij afb. 16 zelfs met kop en oogen wordt voorzien. Een geheele diervorm is in afb. c 8 van de tekstillustratie afgebeeld; deze bestaat uit een getanden kop met oog, de einden van den bek loopen in een rij spiralen uit, het palmetvormige lichaam wordt door twee grijpers omvangen. Een allerzonderlingst dier, een mysterieus weekdier, dat blijkbaar bij de Noefooren een bizondere rol speelt. In afb. 1 en 2 is de geheele koker uitsluitend met deze diermotieven gevuld, in afb. 14, het oudste exemplaar van Nieuw-Guinea in het Leidsche Museum (nl. 1865), is hoofdzakelijk het palmetvormige lichaam te zien. In de randen van dezen koker is van het tandmotief een zeer vrij gebruik gemaakt.

In de tekstillustratie d is een heel fijn weekdiermo-

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 27.

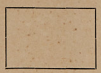

Afb. 31.

Afb. 26.

Afb. 29.

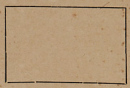

Afb. 30.

Afb. 28.

Afb. 26. Wandammen. Mus. Rotterdam, 24345. H. 5 cM. Afb. 27. R. E. M. L. Ser. 370—3812. H. 18 cM. Afb. 28. Wandammen. R. E. M. L. Ser. 929—381. H. 28 cM. (De Clercq. pl. XIX, afb. 12). Afb. 29. R. E. M. L. Ser. 370—3808. H. 7.5 cM. Afb. 30. R.E.M.L. Ser. 370—3805. H. 15 cM. Afb. 31. Wasior R.E.M.L. Ser. 929.382. H. 25 5 cM. (De Clercq. pl. XIX, afb. 8)
Nederlandsch Noord-Guinea — Geelvinkbaai.

Afb. 32.

Afb. 34.

Afb. 35.

Afb. 33.

Afb. 32. Andai. Mus. Rotterd. 11071. H. 7.5 cM. Afb. 33. Haarkoker. Jaoer. R. E. M. L. Ser. 929-49. H. 5 cM. (De Clercq. blz. 17. afb.). Afb. 34. Haarkoker. R. E. M. L. Ser.1528-132. H. 6 cM. Afb. 35. Angadi R. E. M. L. Ser. 1528-98 H. 7 cM. Nederlandsch Noord-Guinea. — Geelvinkbaai.

tief afgebeeld, dat wel wat teer doet naast het kloeke vogelkopmotief. De tandenrij is hier aan de binnenzijde van een der snavels aangebracht. Een dergelijk motief is rechts te zien, ook weer met koppen en de getande binnenrij. Aan beide zijden staan boven elkaar twee 8-vormige motieven, wier eenvoudigsten vorm afb. 3 van de tekstillustratie c geeft.

Zoo onnoozel dit laatstgenoemde motief er uitziet, schijnt het toch voor de Papoea's van zeker belang te zijn.

Men vindt het bijv. aangebracht op afb. 9 naast de menschfiguurtjes in de prauwen. Rechts of links van het hoofd is zoo'n 8-motiefje aangebracht en wel zonder eenig ornamentaal verband of noodzaak. Het is er opzettelijk bijgevoegd zonder samenhang met de omgeving.

Datzelfde is ook op afb. 10 het geval, waar aan éénezijde van de hoofden deze karakteristieke vulsels voorkomen. Bij afb. 3 en 6 zijn de motiefjes naast elkaar gezet, ook weer zonder ornamentaal verband, en vullen boven- of onderrand. Op afb. 17 staan ze onder elkaar, op afb. 18 naast elkaar. Op afb. 22 zijn de motieven gevulder geteekend en zien er ongeveer uit als afb. 4 in de tekstillustratie c. Afb. 35 is bijna geheel met deze motieven bedekt, zonder dat een verklaring mogelijk wordt.

Op enkele kokers komen bloemmotieven voor, het meeste afb, 5 van tekstillustratie c. De bovenrand van afb. 9 is er deels mee gevuld, op afb. 2

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 36. R. E. M. L. Ser. 121-72. H. 29. cM.

Afb. 37. Tobadi. Mus. Rotterdam. 21159. H. 26 cM.
Nederlandsch Noord-Guinea. — Humboldtbaai.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

komen zij als cirkelvulling voor. Op afb. 4 en 10 is een dergelijke vorm te vinden, doch nu met diagonale deeling.

Afb. D. Détails. R. E. M. L. Ser. 370—3817. H. 6.5 en 3 cM.

Het gestreepte randje van afb. 6 in tekstillustratie c ziet er onbeteekenend uit. Doch het komt herhaaldelijk voor, bijv. op afb. 1, zoodat het stellig geen gewone vulling is! In dit verband is het interessant, wat Dr. Stephan over het *daula*-motief op het eiland New-Meclenburg vertelt. (blz. 10). Het ornament van dit eiland heeft zeer veel gemeen met dat van onze Papoea's en hier beteekenen de rijen van gesloten zigzaglijntjes het fregatvogelmotief. Merkwaardig is het, dat de fregatvogel geenszins tot de stamvogels der eilanders behooren.

Voor ons Europeesch oog is het natuurlijk lastig bij de streepjes aan vogels te denken. Maar men denke eens aan de paar gebogen streepjes, waarmee op Europeesche teekeningen vliegende vogels aangeduid zijn. Wanneer men deze regelmatig onder elkaar zet en bedenkt, dat de gebogen lijntjes in den loop der jaren recht zijn geworden, dan wordt ook dit motief voor ons duidelijker.

Uit de dierenwereld is de schildpad op afb. 7 zeer goed te herkennen; iets minder duidelijk de krokodil, die in den bovenrand van afb. 9 te vinden is. Van buitengewoon dekoratief belang zijn de ornamenten van afb. 9 en 10. Menschfiguurtjes in profiel gezien staan op regelmatige afstanden met beide handen omhoog gestoken. Tusschen de beenen een bloemvulling en naast de figuren een zonderling wezen, half mensch, half dier, wat de staart zou aanduiden.

De armen zijn ornamentaal opgelost in krullende motieven. Zeer gelukkig zijn de paneelen gescheiden door afgeronde vierkanten, die smalle banden

Afb. 40. R. E. M. L. Ser. 53—116. H. 22.5 cM. Nederlandsch Noord-Guinea. — Humboldtbaai.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

vormen en even merkwaardig is het dekoratief effekt der staande figuren als kloek rustpunt naast de fijne vulling.

Afb. 9 is iets woeliger van doen, doch hoe knap zijn die prauwen met de hooge, versierde prauwsnavels neergezet! Men denkt het prauwgewemel van een hongitocht te zien en toch is het maar een klein aantal vaartuigen. De onderste prauw is van een ander type als de bovenstaande. De wijdbeensch staande roeier draagt volgens de verklaring van Snelleman (l. c. overdruk blz. 7) een zwaard en een trom in de hand. Deze geeft waarschijnlijk de aankomst der prauw bekend, als men in de Noefoorsche fabelen en vertellingen leest: „Een echte prauw is er met roeiers en tifa's (handtrommen) en ze gaan naar hun land. Een grijsaard zit in de voorgalerij van Dewbôki's huis, en zegt: „Ik hoor tifa's, een prauw komt."[1]) De andere roeiers staan op één na met de handen omhoog; rechts in den tweeden band is een man die met een lans dreigt of werpt. Tusschen de prauwen in den eersten, derden en vierden rand bevinden zich raadselachtige dierfiguren, kenbaar aan den staart, die in den tweeden rand in zittende houding heeft iets menschelijker lichaam, terwijl de drie bovenste lange, getande kaken bezitten. Ornamentale vulling neemt de ruimte in elke prauw in en is voor ieder vaartuig verschillend. Bovenaan staan twee krokodillen met de getande kaken tegenover elkaar, begrensd door regelmatige bloemfiguren.

De prauw verhalen, die in Van Hasselt voorkomen, (de heer Snelleman maakte mij op deze uitgave opmerkzaam) kunnen, jammer genoeg, niet dienen om dit ornamentaal „marinestukje" te verklaren. Het gaat er mee als met de andere motieven; men kan er slechts de aandacht op vestigen, de verklaring kan alleen op de plaats van herkomst gevonden worden.

Dat neemt niet weg, dat deze koker tot een der mooiste in onzen Archipel behoort. Er is iets klassieks in deze voorstelling, het zweemt naar.... Egyptisch door den simpelen doch klaren eenvoud. Er schuilt iets grootsch in dit Papoea-werk ondanks de vereenvoudigde voorstelling.

Ook op afb. 7 komen menschfiguren voor met dikke haarwrong. De opgestoken handen zijn naar Papoea-opvatting normaal gebleven. Het getal vingers is vrij willekeurig en de handvorm is hard en houtig. Doch de voeten loopen in een paar ornamentale krullen uit.

(Wordt vervolgd.)

[1]) F. J. F. Van Hasselt. (Bijdragen Kon. Inst. 7. VII, 1908), blz. 498.

Tweede gedeelte.

Afb. 20 stelt volgens de verklaring van Schmeltz man en vrouw voor, is overigens als teekening niet gelukkig. [1]) Beter gelukt zijn de reeksen zittende poppetjes op afb. 8. Aardig ornamentaal zijn ze bewerkt en het mysterieuse 8-motief ontbreekt ook hier niet.

Het geacheveerdste in teekening zijn de figuurtjes op afb. 12, vermoedelijk man en vrouw, die met elkaar spreken. Ook de kleederdracht schijnt eenigszins aangeduid te zijn.

Afb. 11 toont een figuur met haarwrong in profiel gezien en twee en face. Mooi zijn de laatste niet, in geen geval te vergelijken met die in profiel, doch het is een der weinig voorkomende pogingen om het menschengelaat van voren af te beelden. Ook hier loopen armen en voeten in ornamentale aanhangsels uit.

Menschenfiguren schijnen in meerdere mate op deze bamboe-kokers voor te komen. Ook Dr. Uhle beeldt (Pl. V) twee kokers af met dergelijke motieven. Drie dezer figuren zijn ook weer en face afgebeeld, een ervan (fig. 1) zelfs heel goed. Alle vier toonen de ornamentale uitloopers van handen en voeten.

Het voorkomen van deze gestileerde menschfiguren in bamboe-ornament is in den Indischen Archipel ver van algemeen. Van de Batak's herinner ik me een grof gesneden menschfiguur op een bamboe-koker in het Britsch Museum, die meer dan primitief is. Verder de zeer knappe Ot-Danom-kokers, die ik indertijd publiceerde [2]) en de vrij

Afb. 38.

Afb. 39.

Afb. 38. Mus. Rotterdam, 20041. H. 26 cM. Afb. 39. R. E. M. L. Ser 1821-11. H. 22 5 cM.
Nederlandsch Noord-Guinea. Humboldtbaai.

[1]) Tot deze groep van sexueele motieven behoort naar alle waarschijnlijkheid ook afb. 80. Nadat deze studie reeds afgesloten was, mocht ik een schrijven van den Heer C. Schermers — Haarlem d.d. 22 Aug. 1919 ontvangen. Deze maakte mij opmerkzaam op een onjuiste opvatting in mijn „Timoreesch Snijwerk en Ornament". Ik verklaarde het Papoea-ornament, aldaar als afb. 77 op blz. 78 afgebeeld als oogmotief. Volgens genoemden heer ligt het veel meer in den gedachtengang van den Papoea, dat hier de vrouwelijke genitalia zijn afgebeeld, een m.i. zeer belangrijke opmerking, die ook op afb. 80 betrekking heeft.

[2]) Merkwaardige kokerversieringen uit de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (Bijdr. T. t. d. T - L.- en V. v. N.-I. 8 Volgr I).

Afb. 41.

Afb. 42.

Afb. 43.

Afb. 41. Ajápo. R. E. M. L. Ser. 1528—71. H. 29.5 cM. Afb. 42. Ajápo. R. E. M. L. Ser. 1528—74. H. 33 cM. Afb. 43. Ajápo. R. E. M. L. Ser. 1528—75. H. 25.5 cM.
Nederlandsch Noord-Guinea. — Humboldtbaai.

grove Bahau-koker met mensch en dier.[1]) Niet onmogelijk kan dit gering getal met een of meerdere vergroot worden; toch mag niet verwacht worden, dat het meer dan een zeer klein percent der bamboe-kokers uitmaakt. In geen geval komen menschfiguren zoo veel voor als juist op deze Pa-

[1]) Bamboe-ornament van het eiland Borneo. (Ned Indië, O. en N.) 1918, blz. 230.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 44. Afb. 45. Afb 46. Afb. 47.

Afb. 44. Ajápo, R. E. M. L. Ser. 1528—78. H. 27.5 cM. Afb. 45. Ajápo. R.E.M.L. Ser. 1528—77. H. 31.5 cM. Afb. 46. Ajápo. Mus. Rotterdam 9221. H. 29 cM. Afb. 47. Ajápo. R. E. M. L. Ser. 1528—76 H. 29.5 cM.

Nederlandsch Noord-Guinea. — Humboldtbaai.

poea-kokers, terwijl hun ornamentale behandeling, hun aansluiten bij het sierkunstig geheel gewoonweg meesterlijk is. Zoo simpel als deze figuurtjes lijken, zoo moeilijk is het toch de menschfiguur op deze manier te behandelen, het naturalisme te behouden en toch weer als ornament te doen aansluiten.

Van de andere kokerornamenten trekt afb. 21 de

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 48.

Afb. 49.

Afb. 50.

Afb. 48. Ajápo. R. E. M. L. Ser. 1528-73. H. 22 cM. Afb. 49 Ajápo. R. E. M. L. Ser. 1528-70. H. 28.5 cM. Afb. 50. Ajápo. Mus. Rotterdam. 9219. H 37 cM. Nederlandsch Noord-Guinea. Humboldtbaai.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 51.

Afb. 52.

Afb. 53.

Afb. 55.

Afb. 51. Ajápo. R. E. M. L. Ser. 1528—66. H. 34 cM. Afb. 52. Sentánimeer. Mus. Rotterdam. 24326. H. 30 cM. Afb. 53. Ajápo. R. E. M. L. Ser. 1528—85. H. 15.5 cM. Afb. 55. Ajápo. R. E. M. L. Ser. 1528—64. H. 24 cM.

Nederlandsch Noord-Guinea. Humboldtbaai.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 56.

Afb. 57.

Afb. 59.

Afb. 60.

Afb. 58.

Afb. 54.

Afb. 54. Ajápo. R. E. M. L. Ser. 1528—68. H. 13.5 cM. Afb. 56 Ajápo. R. E. M. L. Ser 1528-79. H. 31 cM. Afb. 57. Tempelfluit. Jamboë. R. E. M. L. Ser. 1528-632. H. 14 cM. Afb 58. Sawia. R. E. M. L. Ser. 1904-51. H. 17 cM. Afb. 59. Tobádi. R. E. M. L. Ser. 1528-84. H. 18.5 cM. Afb 60. Tanah Merati. Mus. R dam, 9224. H. 16.5 cM.

Nederlandsch Noord-Guinea. Humboldtbaai.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 61. Sâgeisârâ. R. E. M. L. Ser. 1528-86. H. 25 cM. Nederlandsch Noord-Guinea. Humboldtbaai.

aandacht. Onderaan de fijnere detailleering der vorige kokers. Dan volgt een patroon van blokjes en onderaan troont de *toempal*, de spitse punt, die men hier voor het eerst in het koker-ornament aantreft.

In het overige, Indonesische bamboe-ornament komt de *toempal* vrij algemeen voor. Op Borneo dient deze zelfs als indeelingsplan van het geheele ornament. Op andere eilanden zijn de kantige driehoeken een graag gebruikt motief om de randen af te sluiten en zoo wijst deze op zichzelfstaande koker op het gemis van de anders gewone *toempal* in het Papoea-ornament.

Afb. 23 geeft wel een typisch driehoekornament, dat echter door het uitloopen in een cirkeltje te zeer van den gewonen *toempal* afwijkt.

In het bovenste vak is vermoedelijk een slangmotief gebruikt, dat we ook op afb. 28 vinden. De reeds besproken 8-motieven zijn hier met oogen voorzien en doen aan dubbele vogelkoppen denken. Iets dergelijks geeft afb. 29 te zien, waar ook de golfbanden voorkomen, met meer of minder ingewikkelde spiralen, die ook op afb. 29, 31 en 32 voorkomen. Klaarblijkelijk vormen deze vier een eigen stijltype, dat weer van de voorgaande belangrijk afwijkt.

Ook Dr. Uhle beeldt een dergelijk spiralenornament af (Pl. V, fig. 3).

Afb. 34 en 37 zijn fraai gesneden ornamenten, waarvan vooral de eerste tot de mooiste in den Archipel behoort.

Al deze kokerornamenten zijn afkomstig van de Geelvinkbaai, voor een belangrijk deel uit Doreh afkomstig, dat dus een waardevol ornamentcentrum blijkt te zijn. Al deze kokers hebben een eigen cachet, dat we elders niet aantreffen. Maar ze missen in natura door de slordige behandeling van het geverfde fond de prettige kontrasten, die we an-

Afb. 62. Nimboeran. R. E. M. L. Ser. 1528-121. H. 21,5 cM. Nederlandsch Noord-Guinea. Humboldtbaai.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Nederlandsch Noord-Guinea.

Humboldtbaai.

Afb. 63. Mus. R'dam, 11062. H. 32.5 cM. Afb. 64. Mus. Breda, 1193. H. 36 cM. Afb. 65. Mus. Breda, 1193. H. 56 cM.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 66.

Afb. 67.

Afb. 68.

Afb. 69.

Afb. 66 Mus. Rotterdam, 18586. H. 27,5 cM. Afb. 67. Waba. Mus. R'dam. 9222. H. 23,5 cM. Afb. 68. R.E.M.L. Ser. 1828-12 H. 27,5 cM. Afb. 69. Ifar. R. E. M. L. Ser. 1524-26. H. 27 cM.

Nederlandsch Noord-Guinea. — Humboldtbaai.

Afb. 70.

Afb 71.

Afb. 72.

Afb. 73.

Afb. 70. Mus. Breda, 1129. H. 30 cM. Afb. 71. Mus. Rotterdam, 21198. H. 31.5 cM. Afb. 72. Mus. Rotterdam. H. 30 cM. Afb. 73. Sägeisära. R.E.M.L. Ser. 1528-87. H. 29 cM.

Nederlandsch Noord-Guinea. — Humboldtbaai.

Afb. 74.

Afb. 77.

Afb. 75.

Afb. 78.

Afb. 79.

Afb. 74. Ifar. R. E. M. L. Ser. 1528-81. H. 25 cM. Afb. 75. R. E. M. L. Ser. 53-117. H. 18,5 cM. Afb. 77. R. E. M. L. Ser. 175-33. H. 22,5 cM. Afb. 78. Mus. Rotterdam, 18588. H. 25.5 cM. Afb. 79. Asé, 1528-80.

Nederlandsch Noord-Guinea. Humboldtbaai.

Afb. 82.

Afb. 80.

Afb. 81.

Afb. 80. Wabah. R.E.M.L. Ser. 1528-83. H. 14,5 cM Afb. 81. Tempelfluit R.E.M.L. Ser. 53-119. H. 32 cM. Afb. 82. Détails van een fluit. Mus. Rotterdam, 21193. H. 27 cM.

Nederlandsch Noord-Guinea — Humboldtbaai

ders van Indische bamboe-kokers gewend zijn. Gaat men ze echter zwart op wit teekenen, dan eerst komt de delikate schoonheid van dit werk aan den dag. Het ornament is meestal beweglijk zonder onrustig te zijn, het is ondanks zijn ouderdom frisch van doen, frappeerend soms door geestige vondsten. Juist door dit beweeglijke der motieven is het arceeren van het fond, elders zoo veel voorkomend, overbodig geworden. Het zou zelfs niet eens mooi doen, als het fond zoo bewerkt was. Natuurlijk is het dood jammer, dat men niets van de beteekenis dezer ornamenten kent.

Wanneer nu Dr. Stephan in zijn „Südseekunst" komt vertellen van de beteekenis van soms onnoozele motieven, dan vormen al deze ornamenten een groot, gesloten boek, welks inhoud we niet eens kunnen raden.

Terecht schreef Snelleman: „Een volk dat niet schrijft drukt uit wat het te zeggen heeft door zijn teekeningen; het snijdt de figuren zijner legenden

in hout of in bamboe en bewaart zijne overleveringen in afbeeldingen op de voorwerpen van dagelijksch gebruik." (Siermotieven l. c. blz. 7).
En hoezeer men zich ook vermeit in de schoonheid van dit heusche volkswerk, zou men naast genieten ook de beteekenis willen kennen, terwijl men zich nu helaas tevreden moet stellen met eenige esthetische eigenschappen aan te wijzen en herhaaldelijk voorkomende motieven aan te geven. Hetgeen ten slotte een poover resultaat moet geven!
Er blijft alleen de zwakke hoop over, dat door het publiceeren van dergelijke ornamentschatten eens personen zullen gevonden worden, die ter plaatse willen beproeven de moeilijk te verkrijgen verklaringen te verzamelen. Hoewel deze taak ontzettend lastig en tijdroovend is, vergete men niet, dat er toch in zulke ornamenten een antiek brok kultuur schuilt, ieder jaar onbegrijpelijker wordend, lastiger te verklaren, omdat ook onder de inlanders de traditie gaandeweg verzwakt. Deze „manuskripten" van een primitief doch kunstgevoelig volk verdienen evengoed als andere gekend te worden.
Dat er juist uit de Geelvinkbaai zulke mooie kokerornamenten komen, is niet verwonderlijk. De stammen, die hier wonen, vertoonen in hun gebruiksvoorwerpen een opmerkelijken zin voor verfraaiing. De vrouwen maken heel knap knoopwerk en weten uit schelpjes en bamboe-kralen interessante dingen te maken. Die uit Tarfia, weliswaar op een afstand van de Geelvinkbaai gelegen, vervaardigen prachtige dansschortjes uit kleurige kralen, die naast de fraaiste in den Archipel mogen genoemd worden.
De mannen snijden in hout met zekeren hartstocht. Ze sieren allerlei houten gebruiksvoorwerpen met hun typische ornamentiek en schrikken er niet voor terug grootere stukken met plastisch snijwerk te versieren. Hun prauwen vermooien zij met uitvoerige open ornamenten, die met het kokerornament groote overeenkomst toonen. Hier en daar aan huizen en dorpstempels (*roem sëram*) beeldhouwwerk, dat dikwerf heel bizondere kwaliteiten bezit.

Om hun kunstig opgemaakten haartooi 's nachts te ontzien slapen ze evenals de Japansche vrouwen op hoofdsteunsels en dit bijna eenige „meubelstuk" in de woning is dikwijls een prachtwerkje van snijkunst; sierlijk gestileerde diervormen,

Afb. 76. Mus. Rotterdam, 18584. H. 27,5 cM.
Nederlandsch Noord-Guinea. Humboldtbaai.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 87.

Afb. 83.

Afb. 86.

Afb. 84.

Afb. 85.

Afb. 83. Tempelfluit. Mus. Breda. 1274. H. 39 cM. Afb. 84. Tempelfluit R. E. M. L. Ser. 1528 629. H. 26 cM. Afb. 85. Tabakspijp. Tor rivier. Mus. Breda. H. 30.5 cM. Afb. 86. Oorstaafje. Mus. Breda. N. 2176. H. 7 cM. Afb. 87. Oorstaafje. Z.W.-Guinea. R. E. M. L. Ser. 1922-20. H. 5 cM.

Nederlandsch Noord- en Zuid-West-Guinea.

vulling met het Geelvink-ornament, typische menschfiguurtjes komen hierbij voor; er is heel wat bij, dat als artistieke compositie veel meer aandacht van Westerlingen zou verdienen. Minder fraai zijn de *korwar's*, de voorouderbeeldjes, die door de platte gezichtsbehandeling ons afstoo-ten. Maar toch zijn er heel wat onder, die eveneens artistiek belang bezitten.

Er is in één woord ontzaggelijk veel snijwerk in allerlei vormen op kano's, pijlen, pagaaien, spatels en amuletten, die, hoe verschillend ook, hetzelfde stijlkarakter dragen. Al dat snijwerk, hoewel 't

PERPUSTAKAAN NASIONAL

voor ons primitief doet door de ietwat ruwe afwerking en armoedige kleurwijze, bezit hooge kwaliteiten, de beste eigenschappen van een kunstcentrum in kerngezonde plastiek.

Dit bamboe-ornament van de Geelvinkbaai wordt te opmerkelijker, doordat het blijkbaar tot deze landstreek beperkt blijft. Nu zijn in Rotterdam twee kokers uit de Humboldtbaai, geheel in Dorehstijl, en waarvan het kopstuk van dit opstel en afb. d. afkomstig is. In het Leidsche Museum afb. 36, eveneens in denzelfden stijl met het polypachtige dier, dat in iets weelderiger behandeling ook in de volgende afb. voorkomt. Afb. 38—40 herinneren aan het Noefoor'sche werk, weliswaar in mindere mate dan de eerstgenoemde ornamenten. Dan volgt die gansche reeks van kloeke ornamenten uit de Humboldtbaai, geheel en al anders, totaal afwijkend van de Geelvinkbaai en men vraagt zich dan af, of die paar Geelvink-achtige ornamenten niet „Verschleppungen" zijn, kokers, door de reislustige Papoea's meegenomen. Als 't bijv. mogelijk is, dat een Timoreesche koker in Mĕraukĕ te land komt, is het heel niet onwaarschijnlijk dat het fijnere, Doreh'sche werk in enkele exemplaren naar de Humboldtbaai meegenomen wordt.

Dit ornament uit de Humboldtbaai vormt een even rasechte stijlgroep als dat uit de Geelvinkbaai. Het is alles verschillend van ornament, doch draagt niettemin duidelijk het stamkarakter en toont sprekend onderscheid met de versiering van de vorige reeks.

Ginds de ietwat monotone indeelingen van liggende en staande banden, die het kokerveld opzettelijk in vlakken verdeelen, hier een ingewikkelde indeeling, die zich over het geheele kokervlak uitstrekt. Ginds fijn détailwerk, soms weelderig van doen, dat het al te droge van de indeeling wegneemt, hier grootsch opgevatte motieven uit de indeeling voortgekomen, krachtig, kloek werk, *zooals men tot nog toe niet bij het bamboe-ornament heeft aangetroffen.*

Op den eersten blik doet al dat werk aan houtringen denken, aan de speling van houtkleuren,

Afb 36. Détail Humboldtbaai. Mus. Rotterdam. 11064. H. 3.5 cM.

simpel toevalswerk.

Dat is het echter niet! Verscheidene ervan berusten op de echt-Indonesische indeeling, waardoor ruitvormen ontstaan, die met spiralen gevuld worden (afb. 41, 48, 53, 59 e.a.) Andere weder zijn verdeeld in spitse driehoeken, in rijen boven elkaar geplaatst (o.a. 42, 43 en 44), of van boven naar beneden gaande als de bekende *toempal's* (o.a. afb. 65 en 66). Afb. 62, 67 en 68 zijn eenvoudiger van indeeling, herinneren eenigszins aan Borneo-ornament uit de Maleische kuststreken. In alle kokerornamenten is de indeeling zoo duidelijk zichtbaar, dat het overbodig wordt deze nog eens door schema's duidelijk te maken.

Hoe nuchter deze ook is, de indeeling wordt belangrijk door de versiering, al is deze, streng op zich zelf beschouwd, ook weer eenvoudig van doen. 't Zijn meestal spiralen en lijnen en toch is het den Papoea's gelukt met zoo simpele, haast nuchtere gegevens prachtornamentaties te maken. Op hetzelfde indeelingsthema berustend, ontstaan telkens nieuwe ornamenten, nieuwe effekten, die zoo geestig gevonden zijn, dat ze waarlijk overbluffend doen.

Aan alle jonge ornamentteekenaars zou men dit Papoea-werk moeten laten zien als bewijs met hoe weinig middelen schitterende resultaten bereikt kunnen worden.

In de bewerking zijn ze minder eenvoudig. Als men ze nateekent, raakt men dikwijls in de war. Er zijn partijtjes, die afgesloten zijn en opeens in andere overgaan. Lijnen, die met de regelmaat van een schelpvorm de gerekte spiraal omkrullen en dan in eens in een andere richting gaan. Onbegrijpelijk is het soms, hoe 't mogelijk is geweest, die gecompliceerde lijnrichting op het cylindrische kokervlak van grof bamboe vol te houden! Al

PERPUSTAKAAN NASIONAL

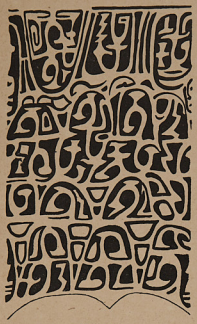

Afb. 89.

Afb. 88.

Afb. 91.

Afb. 90.

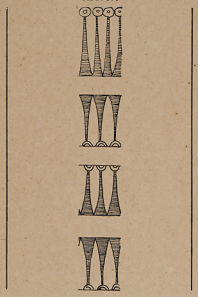

Afb. 92.

Afb. 88. Oorstaafje. R. E. M. L. Ser. 1922-20. H. 7.5 cM. Afb. 89. Brul-Bamboe. Coll. Tilburg. H. 27 cM. Afb. 90. Geschaafd ornament. Boven-Digoel. Mus. Rotterdam, 22393. H. 22 5 cM. Afb. 91. Tabakpijp. Merauke. Mus. Rotterdam 17162. H. 32cM. Afb. 92. Mandonis. R. E. M. L. Ser. 929-366. H. 16 cM. (De Clercq, Pl. XV, fig. 9).

PERPUSTAKAAN NASIONAL

teekenend heb ik nog nimmer zoo dikwijls tot het hulpmiddel van dekwit moeten grijpen.
Het streng systematische karakter van dit ornament ontstaat ook hier weer door de werkwijze. Gelijk afb. 61 laat zien, wordt eerst het kokervlak in schuine banden ingedeeld, dan volgen de schuine lijnen in tegenovergestelde richtingen, die in spiralen uitloopen, en daarna komt de detailleering.
Spiralen in allerlei vorm vormen de voornaamste motieven. Afb. 42 laat de enkele spiraal zien, die in afb. 49 in een cirkeltje uitloopt. In afb. 50, 51 en 64 is het cirkeltje grooter geworden en daaruit ontwikkelt zich de dubbele spiraal. Op andere gaat de cirkel langzamerhand verdwijnen en er ontstaat een langwerpig, gerekt motief, dat heel niet meer aan een spiraal herinnert. Afb. 66 en 67 laten dezen overgang duidelijk zien, terwijl in afb. 52 en 78 het spiraalkarakter totaal verdwenen is. [1])
Enkele eenvoudige spiralen zijn bizonder gedetailleerd met tandvormige aanhangsels als op afb. 41 en 69. Naast de spiralen komen soms slangvormige zigzaglijnen voor als op afb. 65 en 66.
Op enkele kokers als bij afb. 42 en 50 verandert plotseling het motief in boven- of ondergedeelte. Enkele driehoekindeelingen hebben een gansch andere detailleering, die weer niets met spiralen te maken hebben. Afb. 73 en 74 zijn in dit verband wel de zonderlingste voorbeelden.
Van de randafsluiting wordt hier niet veel werk gemaakt; er zijn er bij als afb. 63 en 64, die onderaan een voudig afgesneden zijn. Bij andere is een gekruist gearceerde rand, die aan één zijde als afsluiting dient. Ook spitse vormen als op afb. 79 komen als meest geaccentueerde rand voor. Bij het meerendeel der afsluitingen valt het op, dat ze slechts aan één zijde voorkomen, hetgeen bij andere Indonesische kokers weinig voorkomt.
Een deel der hier afgebeelde kokers (afb. 41—56) stamt uit Ajápo, een kampoeng aan het Sëntanimeer. Van der Sande schrijft (blz. 17) over de kokers: „The first group (daaronder deze kokers) is principally obtained from Lake Sentáni, where to a certain extent an industry of these cylinders exists for the bartering trade, at least of some specimens obtained in Tobádi and Kajó, the owners declared, that they had been manufactured on the said lake".
Het liefste zou ik ze alle afgebeeld hebben, maar het groot aantal illustraties overschrijdt toch reeds den omvang van een tijdschriftartikel. Het vervaardigen en versieren van bamboekokers als industrievorm is in ieder geval een *belangrijk, nieuw feit* in onzen Archipel.

Het is buitengewoon belangrijk een aantal kokers van dezelfde streek te kennen; tot nog toe was dat voor onzen Indischen Archipel slechts het geval met de kokers van de Bahau's door Dr. A. W. Nieuwenhuis meegebracht,
Maar hoe belangrijk ook, tevreden is men niet! Om het ontstaan van dit bamboe-ornament te begrijpen, 't in zijn wasdom te kunnen ontleden, is nog een veel grooter aantal noodig. Men zou feitelijk heel het bezit van zoo'n kampoeng moeten opkoopen en meebrengen, in de hoop, een afdoende bijdrage tot de Indische ornament-geschiedenis te kunnen leveren.
Dat opkoopen gaat natuurlijk niet, en is ook niet gewenscht! Wel spreekt men steeds van de levende traditie onder deze primitieve volken, maar ik ben overtuigd, dat voorbeelden, ingesneden op kokers of anderszins, het best in staat zijn deze traditie te bewaren, voort te planten op het komende, jonge geslacht.
Door het verzamelen op groote schaal berooft men zoo'n primitief volk van zijn grootsten, zijn heiligsten schat. Uit een omgeving, waar elk motiefje vertelt van stamlegenden en opvattingen, verhuist zoo'n koker in een museum, waar het neervallende stof dikwijls de eenige aanraking met de buitenwereld is, en waar eens een heel enkel mensch de moeite neemt, zoo'n koker nader te bekijken.

[1]) Zie dezelfde motiefverandering in het Dajak'sche bamboe-ornament. (Bamboe-Ornament v. h. eiland Borneo, Ned. Indië Oud en Nieuw) 1918 blz. 159, 189 en 217.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Afb. 100.

Afb. 95.

Afb. 97.

Afb. 94.

Afb. 101.

Afb. 98.

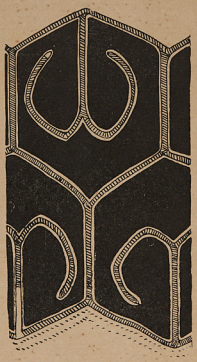

Afb. 93.

Afb. 99.

Afb. 96.

Afb. 93. Tabakspijp. Boven-Digoel. R. E. M. L. Ser. 1904-572. H. 19 cM. Afb. 94. Ansoes R.E.M.L. Ser. 1222-3. H. 14 cM. Afb. 95. Boven-Digoel. Mus. Rotterdam. 23394. H. 12 cM. Afb. 96. Tempelfluit. R. E. M. L. 1528-627. H. 10 cM. Afb. 97. Arso. R. E. M. L. Ser. 1904-53. H. 15 cM. Afb. 98. Oorsieraad. Oenoeran. R. E. M. L. Ser. 1904-337. H. 7.5 cM. Afb. 99. R. E. M. L. Ser. 1904-677. H. 8.5 cM. Afb. 100. Oorstaafje. Arso. R. E. M. L. Ser. 1904-674. H. 12.5 cM. Afb. 101. Oorstaafje. Beeuw. R. E. M. L. Ser. 1904-670. H. 6 cM.
Nederlandsch Zuid-West-Guinea.

Daarom vraag ik me af, waarom op expedities bij het verzamelen van bamboe-kokers niet gebruik gemaakt wordt *van het maken van afwrijfsels?* Het procédé is dood, dood-eenvoudig, het is iets, dat elke inlander uitvoeren kan en zonder veel kosten van aankoop, zonder dat de inlandsche vormenschat beroofd wordt, kan men in weinige dagen tallooze kokers in „rubbings" of afwrijfsels vastleggen. De ornamentstudie van onzen Archipel zou op die wijze belangrijk gebaat worden.

Onder deze kokers van de Humboldtbaai zijn enkele tempelfluiten (afb. 81—84), die wonderlijk genoeg niet zoo streng van karakter zijn als de andere kokers. Afb. 83 is zelfs niet zoo duidelijk als de andere ornamenten, doch ietwat verward, een mengelmoes van lijnen en vormen, waarin men nauwelijks een opgestoken hand herkent.
Afb. 86—87 wijken onmiddellijk af; het zijn haarkokers, dingen van kleinen omvang. Dit vereischt vanzelf een andere ornamentatie, maar het karakter is toch ook weer heel anders dan de andere kokers van de Humboldtbaai. Er is iets teers in deze ornamenten, iets van sieraden, wat het ook als haarkokers zijn. In allerlei détails zijn trekjes te bemerken die, in de groote kokers heelemaal niet voorkomen.
Als slot van de Humboldtbaai komt de zeer merkwaardige tabakspijp (afb. 85) uit Breda. Deze is weliswaar minder mooi, doet vaag en onzeker, vergeleken bij de haast zelfbewuste ornamenten van de voorgaande nrs. Doch tevens is het een mysterie, deze fijne zigzaglijntjes over den koker verspreid. Men vraagt zich af, hoe het mogelijk is, dat in dit complex van krachtige ornamenten dit zigzagornament opduiken kan. Of is het ook weer een „Verschleppung" als de eerstgenoemde, de Noefoor'sche kokers in de Humboldtbaai?
Zuid-West-Guinea, als reeds in den aanvang gezegd arm aan bamboe, levert een kleinen oogst aan bamboe-snijwerk op. Groote kokers zijn er in onze Nederlandsche verzamelingen slechts weinig te vinden. Klein goed, haar- en peniskokers, is er in grooter getal aanwezig. Het bamboe is daarbij grof en dik, zoodat het snijwerk daaronder lijdt.
Het ornamentkarakter is weer geheel verschillend, vergeleken bij de beide, voorgaande groepen. Afb. 94 herinnert eenigszins aan het Doreh-ornament, doch daarbij blijft het. De brulbamboe van afb. 89 lijkt veel op afb. 83 uit de Humboldtbaai. Daarentegen geven afb. 90—93 geheel nieuwe typen te zien, afb. 91 en 92 met fijn gegraveerde *toempal's*, afb. 90 en 93 met dierachtige motieven. De haarkokers toonen een versiering, die den geometrischen grondslag duidelijk laat zien; cirkels, primitief geteekend, zijn er veel voorkomende motieven. En de peniskoker van afb. 108 is met zijn samenstel van fijne lijntjes en donkere puntjes een zeer bizonder staal van ornament. De samenstelling van het ornament en zijn eigenaardige eigenschappen is overigens, als al het vorige, echt-Indonesisch van doen; met voorliefde laat men ornamentreeksen verspringen, weet men met allerlei kleinigheden een bekoorlijk geheel te maken.
Al is het aantal kokers van Z. W.-Guinea gering, toch biedt deze kleine hoeveelheid gelegenheid tot de conclusie, dat ook dit eilanddeel eigen ornamentvormen bezit, zelfs verscheidene. Want het verschil tusschen de beide fijn gegraveerde kokers van afb. 91 en 92 en de breeder opgevatte van afb. 90 en 93 is zoo groot, dat deze alleen reeds twee nieuwe stijltypen te zien geven, waarvan het eerste door het *toempal*-motief enz. aan het Indonesische kunstgebied nauwer aansluit.

Ons Nederlandsch deel van Nieuw-Guinea blijkt dus wel degelijk hoogst belangrijke bijdragen tot het Indonesische vlakornament te kunnen geven. Er bestaan, zooals Prof. Haddon reeds voor het Engelsche deel had opgemerkt, bepaalde stijlgroepen, streng gelokaliseerd; er is in dit bamboewerk, al slúit het in zijn opbouw geheel en al bij het Indonesische aan, iets specifiek-Papoeaasch te vinden. Dit Nieuw-Guinea geeft weer nieuwe verschijningen op dit gebied, verrassend van doen; en ze behooren geheel niet tot de minste.

Afb. 104.

Afb. 102.

Afb. 103.

Afb. 105.

Afb. 108.

Afb. 106.

Afb. 107.

Afb. 109.

Afb. 110.

Afb. 102. Oorstaafje. Beeuw. R. E M. L. Ser. 1904-668. H. 9,5 cM. Afb. 103. Oorstaafje. Beeuw. R. E. M. L. Serie 1904-337. H. 8,5 cM. Afb. 104. Oorstaafje. Sekar. R. E M. L. Ser. 1904-338 H. 4 cM. Afb. 105. Oorstaafje. Sekar. R E. M. L. Ser. 1904-338. H. 4 cM. Afb. 106. Oorstaafje. Beeuw. R. E. M. L. Serie 1904-669. H. 6 cM. Afb. 107. Oorstaafje. Oenoeran. R. E. M. L. Ser. 1904- 68. H. 5 cM. Afb. 108. Peniskoker. R. E. M. L. H. 8 cM. Afb. 109. Engelsch Nieuw-Guinea. R. E. M. L. Ser. 350-165 H. 17.5 cM. Afb. 110. (Duitsch) Nieuw-Guinea. R. E. M. L. Ser. 1485-45. H. 8.5 cM. Nederlandsch Noord-Guinea.

Er is hier veel, dat ons boeit; het vult de gaarde van Indische toegepaste kunst op belangrijke wijze aan.

Over kunst in Z. W. Guinea schreef een zendeling, Pater Vertenten, belangrijke dingen, [1]) die van andere zijde nog niet gezegd zijn.

Pen, potlood of penseel zijn goed voor de *poeanim*, de vreemden. De Marindineezen weten daarmee niets te beginnen en ze hebben die ook niet noodig, want ze bezitten den wijsvinger, die tevens de teekenvinger is.

In kringen van teekenleeraars zal men zich wellicht herinneren, dat voor een aantal jaren een Engelsche methode om symmetrisch te teekenen veel opgang maakte. Men teekende op die Engelsche scholen. o.a. te Glasgow, met de rechterèn linkerhand.

Welnu, deze Papoea's kennen die Engelsche noviteit reeds lang, want P. Vertenten vertelt: „Um gut symmetrisch zeichnen zu können, zeichnen sie beinahe stets mit beiden Händen zugleich".

Ook over hun kunstopvatting vertelt hij aardige dingen. Die Marindineezen zien over het algemeen het liefst eenvoudige, geometrische dingen; symmetrische figuren en sterk gestileerde afbeeldingen maken meer indruk op hen, omdat zij ze beter begrijpen. Doch — net als bij ons — de begaafdheid is verschillend en ze weten precies, wie een wetend oog en een zekere hand heeft. Hij teekent mensch, dieren en voorwerpen, „nicht wie sie ihm persönlich erscheinen, sondern wie er sie von Kind an dargestellt gesehen und selbst gezeichnet hat" (l. c. blz. 154). Pater Vertenten, die een artistiek man blijkt te zijn, kenschetst in deze regels zeer juist het karakter van het inlandsche werk als kunstuiting.

Het is geen individueel werk, geen persoonlijke uiting van den kunstenaar, het is traditiewerk, dat, niet anders dan in een bepaalden vorm gemaakt *kan* worden. Evenals de levensgewoonten van den Papoea streng beheerscht en geregeld worden door het ongeschreven gewoonterecht, de *adat*, is ook zijn ornament, zijn versieringskunst geheel en al onderworpen aan den strengen invloed der traditie.

De motiefvorming richt zich niet naar de persoonlijke inzichten van den versierder, maar naar de voorbeelden, die de inlander in zijn omgeving ziet en steeds gezien heeft. De een doet het handiger en knapper dan de ander, maar zij werken beiden in denzelfden traditiestijl.

In het inlandsche sierwerk heerscht een artistieke *adat*, die de uitbeeldingskracht van den inlander leidt en beheerscht.

Behalve het vele houtsnijwerk, in de vorige bladzijden genoemd, het fraaie kralenwerk en andere dingen van huishoudelijk gebruik, moet als product van geestelijk vernuft vooral de woning op Nieuw-Guinea genoemd worden.

Men vindt hier de grootste verscheidenheid van woningsvormen van heel den Archipel. Men treft er de eenvoudigste leemhutten aan, de boomwoningen, die langzamerhand, vooral in het Engelsche gebied, tot heusche woningen uitgebouwd werden. In het vroegere Duitsche deel komen de enkele gezinswoningen voor; in het onze de dorpswoningen, waar met vereende krachten een hecht en stevig geheel wordt opgetrokken.

In de Geelvink-baai vindt men die hoogst interessante dorpshuizen met langwerpig, opbollend dak, door de Engelschen schildpadvormig genoemd en wier konstruktie men onmogelijk begrijpen kan, als men niet de vermelding van De Clercq (l. c. blz. 54) kent, dat aan de Zuidkust van Japen *heele bamboe's worden omgebogen om aan het dak een schildpadschaalvorm te geven*. Interessant is ook, wat hij verder vermeldt, dat in vele paaldorpen van Waropèn, op een zijdelingsche uitbouwing aarde is aangebracht, alwaar enkele groenten voor dagelijksch gebruik worden geteeld.

Versierde deuren op pennen draaiend, die in enkele woningen voorkomen, getuigen eveneens van een geestelijke ontwikkeling, die men heel niet verwachten zou.

Desgelijks de nu verdwenen *roem-seram* van Do-

[1]) P. Vertenten, Zeichnen- und Malkunst der Marindinesen. (Int. Archiv f. Ethn. XXII. 1915), p. 149 e.v.

reh![1]) Die langwerpige paalwoning, is rijkelijk versierd met houtsnijwerk, zoo als van der Goes deze uit 1858 nog afbeeldt. Dan de pyramidale vorm van den tempel in Tobádi met zijn hoogst merkwaardig, bouwkundig samenstel. In het werk van Van der Sande (1907) zijn veel van die spitse gebouwen afgebeeld, die alleen door hun hoogte reeds als inlandsch werk een kwaliteitsarbeid te zien geven.

Terecht zegt dan ook Van de Sande (l. c. bladzijde 283): „Every Papuan possesses a certain artistic sense, and all are accustomed to apply it." En vol instemming vermeldt Prof. Haddon (l.c. blz. 271) het oordeel van den enkelen schilder, die Nieuw-Guinea heeft bezocht, Mr. Hume Nisbett. Deze schrijft: „The Papuan is a born artist. He likes to decorate himself and all that he has about him, and has the true antique instinct for lines..." Wanneer men het hier afgebeelde bamboe-werk ziet, kan men dan anders doen dan in het Nederlandsch herhalen, wat in een vreemde taal gezegd is?

[1]) Nieuw-Guinea, ethnographisch en natuurkundig onderzocht en beschreven in 1858 door een Ned.-Indische Commissie. Bijdragen Kon. Inst. 2, V. Amsterdam 1862.

MULYANTO

MULYANTO
5/1/96

